

Αναδιφώντας το χθες (266)

Στο ΚΑΠΗ του Μασταμπά αναπολώντας το Ρέθυμνο της δεκαετίας του 1960 (2)

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Όπως ανέφερα στις προηγούμενες «Αναδιφώσεις», τη Δευτέρα 24 Απριλίου βρέθηκα στο Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων Μασταμπά, προσκαλεσμένος από τον φυσιοθεραπευτή του Πάυλο Τζωρτζάκη. Η αρχική ιδέα ήταν να πραγματοποιούσαμε με μέλη του έναν ιστορικό περίπατο στην περιοχή που το ΚΑΠΗ αυτό δραστηριοποιείται, στον Μασταμπά. Το 2015 είχα πραγματοποιήσει σχετική εισήγηση με τον τίτλο «Παρατηρήσεις στην ιστορική τοπογραφία του Μασταμπά (1559-1960)» στο συνέδριο που είχε επιμεληθεί ο Νίκος Δερεδάκης «Ο Μασταμπά: από το τότε μέχρι το σήμερα», οπότε ήμουν αρκετά προετοιμασμένος.

Στον περίπατο αυτό, που προγραμματίσαμε για τον μήνα Φεβρουάριο ή Μάρτιο θα επισκεπτόμασταν τον τόπο εύρεσης του υστερομινωικού τάφου, τον τόπο λειτουργίας της κρήνης και του ναού της βενετοκρατίας, τη Μάνα του Νερού, τον Τεκέ Βελλή Πασά (φωτογραφία Β. Χαριτάκη), τη Δεξαμενή, τον Οίκο Παιδείας, την οδό Ξηροχάκη με το καλντερίμι της, τα υπολείμματα του Γερμανικού Νεκροταφείου και θα αναφερόμασταν επί τόπου στον πρώτο Δημοτικό Κήπο του Ρεθύμνου (πρό 1850) με τα σημερινά υπολείμματα των δέντρων, στα χοιροκασάπια της οθωμανικής περιόδου, στο παντοπωλείο Ρουσσάκη-τοπόσημο της συνοικίας, στην έπαυλη Ρολόγη και στον ναΐσκο της Παναγίτσας.

Αν μάλιστα υπήρχε όρεξη, σε μια επόμενη εξόρμηση θα μπορούσαμε να περιηγηθούμε στο φαράγγι του Καμαρακιού, πάνω από τη λεκάνη ανάσχεσής του, το οποίο, παρότι δίπλα στην πόλη, διατηρεί τη φυσικότητά του. Αντί όμως αυτών, τα οποία αφήσαμε για πιο πρόσφορη από άποψη καιρικών συνθηκών εποχή, διαλέξαμε τη λύση της προβολής συζήτησης, με θέμα το Ρέθυμνο της δεκαετίας του 1960. Η προβολή περιλάμβανε ενενήντα διαφάνειες, τις οποίες συζητήσαμε και χρησιμοποιήσαμε ως αφορμή ανάσυρσης αναμνήσεων. Το επίπεδο της συζήτησης ήταν υψηλό και γι' αυτό και ευχαριστώ τόσο τους υπεύθυνους όσο και τα μέλη του ΚΑΠΗ Μασταμπά.

Όσο για τη μεγάλη διάρκεια, ζητώ συγγνώμη, ιδιαίτερα από τις νοικοκυρές που έπρεπε «να στρώσουν τραπέζι», όμως φταίει κι εκείνες που με παρέσυραν σε περαιτέρω αναμνήσεις και συζητήσεις.

Αρχικά ασχοληθήκαμε με τα τότε όρια της πόλης. Αυτά ήταν η πλινθοκεραμοουργία Τσουρλάκη, το Ορφανοτροφείο, ο «Φόρος» του Αγιοβασιλειώτικου δρόμου, ο λόφος του Τιμίου Σταυρού, το εξοχικό κέντρο «Ρομάντζο» και ο Άγιος Νικόλαος και η θάλασσα, από τον βορρά.

Καλογεράκη και των απλών νοσοκόμων του, όπως ήταν η Δρακάκη, η Χριστουλάκη και η Πηγουνάκη Με την ευκαιρία αυτή πρόβαλα μια αδημοσίευτη μέχρι σήμερα φωτογραφία της Κλινικής Λυράκη, παλιότερη κατά δύο και πλέον δεκαετίες της εποχής που γεννηθήκαμε, δηλαδή προπολεμική. Να σημειώσουμε ότι ακόμη τότε δεν είχε ανεγερθεί η Κλινική Μαρούλη, μετέπειτα Πυροσβεστική και Φιλαρμονική, το κτήριο της οποίας σήμερα επισκευάζεται.

Αναφερθήκαμε στη συνέχεια στον Κλινική Λυράκη, στην οποία οι περισσότεροι Ρεθιμιώτες της εποχής εκείνης είδαμε το φως του ήλιου, μαζί με τις μικρότερες αναλογικά και μη εξειδικευμένες κλινικές Γεωργίου Βουλγαράκη, Ανδρέα Σφηνιά και Γεωργίου Κωνσταντινίδη. Μας ανέσυραν τα χέρια είτε του κυρίου Νίκου, στις πιο δύσκολες των περιπτώσεων, είτε της αρχιμαίας Αιμιλίας.

Μιλήσαμε επίσης πολύ για τη ζωή των παιδιών. Μιλήσαμε για τα παιχνίδια μας, ομαδικά περισσότερα και ατομικά λιγότερα, για την κατασκευή (πατών) απ' αυτά (πατίνα, πλαταντζίκια, τσέρου-

κλα, κουτσούνες κ.ά.), για τη θεία-Λένα (Αντιγόνη Μεταξά) και τις εκπομπές της στο ραδιόφωνο, για τα «Κλασικά Εικονογραφημένα» με τα οποία μυηθήκαμε στη λογοτεχνία, για το μουρουνέλιο, τη θρεψίνη (σταφιδίνη) και το «ντεκότο» καθώς και για τις κατασκηνώσεις στο Αρκάδι (φωτογραφία) και στον Μέρωνα και για άλλα πολλά.

Αναφερθήκαμε ακόμη στον κίνδυνο της φυμιάωσης, τον οποίο προσπαθούσαν να ξεριζώσουν οι μαμάδες μας, καθώς και στα πολλά ορφανά παιδιά της εποχής, τα αγόρια από τα οποία στεγαζόνταν

στο «Εθνικών Ορφανοτροφείων Αρρένων Ρεθύμνης». Ήταν τα παιδιά όχι μόνο της ορφανίας αλλά και της αδυναμίας πολλών γονιών να θρέψουν τα παιδιά τους και τα οποία χαρακτηρίζαν την εποχή εκείνη, με τις διατεταγμένες εν είδει στρατιωτικού σώματος και ένστολες παρελάσεις, τις ομαδικές μεταβάσεις για θάλασσα λουτρά και την μουσική μπάντα τους.

Δεν ήταν όμως μόνο το Ορφανοτροφείο ένα κτήριο τοπόσημο στη δεκαετία αναφοράς μας. Ήταν και η Σχολή Χωροφυλακής, με τα εκατοντάδες «χωροφυλακία», που ενίσχυαν την ισχυρή οικονομική ζωή της πόλης. Για την γύρω από τη Σχολή Χωροφυλακής συνοικία είχα κυκλοφορήσει

σχετικό βιβλίο πριν από 14 χρόνια (ελεύθερη πρόσβαση στο <https://civisrethymnensisuniversalis.blogspot.com/>). Ήταν επίσης ο Οίκος Παιδείας και το Γυμνάσιο Θηλέων, παλιότερα κτήρια εκείνα αλλά με πολλή κίνηση, τα οποία μάλιστα προσέφεραν τη μοναδική διέξοδο ταξικής κινητικότητας, γι' αυτό και πολλοί γονείς δούλευαν σαν ειλύτες, προκειμένου τα παιδιά τους να μπρέσουν να τελειώσουν το γυμνάσιο.

ριώτη), η Αρκαδίου (Μεγάλη Αγορά), η Κωνσταντινουπόλεως (Μικρή Αγορά) και η Προκουμια (Ελευθερίου Βενιζέλου). Μερικοί κάθεται σ' αυτούς δρόμους είχαν αρχίσει να ασφαλτοστρώνονται κατά τη δεκαετία του 1960, ενώ όλοι οι υπόλοιποι κάθε απόγευμα καλοκαιριού βρέχονταν από τον καταβρεχτήρα του δήμου, με οδηγό, ποιόν άλλο; τον Καταβρεχτήρα! τον Πύργη Βασάλο (φωτογραφία αρχείου Μ. Γοργοράπη).

Οι δρόμοι της πόλης ήταν κυρίως χωμάτινοι. Εξαιρούνταν η Λεωφόρος (Παύλου Κου-

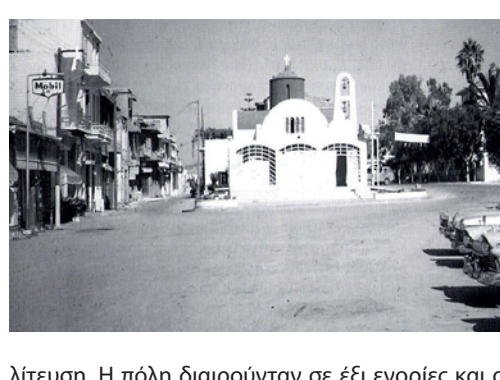

ντος) της Δημοκρατίας). Ο αποκαλούμενος συχνότερα «Παυλός» αποτελούσε ένα κράμα κλασικού πολιτικού της εποχής και φιλόδημου παιδαγύγος. Εκτός απ' αυτόν, βουλευτές διετέλεσαν οι Δημήτρης Μοάτσος, Κωνσταντίνος Στεφανάκης, Ιωάννης Τσουδερός, Ιωάννης Τρουλιανός και Πάνος Κεφαλογιάννης (ο αρχαιότερος), ενώ δήμαρχοι είχαν εκλεγεί οι Στέλιος Ψυχουντάκης και Βαγγέλης Δασκαλάκης και είχε διοριστεί ο Δημήτρης Αρχοντάκης. Τα τελευταία χρόνια την εξουσία μονοπωλούσε ο επονομαζόμενος «Στελιανός», ο Στυλιανός Παττακός των συνταγματάρχων, Ρεθιμιώτης στην καταγωγή, από την Αγία Παρασκευή Αμαρίου.

Το Ρέθυμνο ζούσε με το όνειρο του επερχόμενου τουρισμού. Τα γνωστά ξενοδοχεία «Εμπόρων», «Παράδεισος», «Αχιλλεύων», «Διεθνές», «Μινώα» και «Ακροπόλι» δεν θα μπορούσαν να τον υποστηρίξουν, γι' αυτό και εμφανίστηκαν τα νέου τύπου, με πρώτο το «Ξενία» (πρώτη φάση κατασκευής 1964, φωτογραφία Γ. Σπανδάκου) και δεύτερο κατά σειράν το «Hotel

Valari». Το ξενοδοχείο Βαλαρή διέθετε και ασανσέρ, το πρώτο εμφανιζόμενο στην πόλη, γι' αυτό κι όλοι οι Ρεθιμιώτες επιθυμούσαν - αλλά ντρέπονταν - να ζητήσουν να κάνουν μ' αυτό ένα ανεβοκατέβασμα.

λίτευση. Η πόλη διαιρούνταν σε έξι ενορίες και οι εφημέριοι συναγωνίζονταν σε κατεδαφίσεις και σε οικοδόμηση νέων ναών: Τέσσερις Μάρτυρες, Άη Γιώργης Πεταλιώτης κ.ά. Οι πιτσιρικάδες έπρεπε μεταξύ άλλων να υποστούν τη δοκιμασία του Κατηχητικού, από το οποίο εκείνα που προσδοκούσαμε ήταν η Κυριακάτικη παρέα με τους ομηλικούς και τα εικονίδια των Αγίων, με τα οποία μας αποχέριζαν οι καθηγήτες.

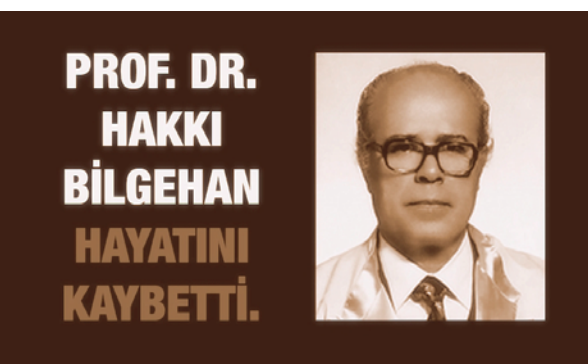
Η θρησκευτική ζωή ήταν έντονη, στα πλαίσια της τριάδας «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια», η οποία άρχισε να αμφισβητείται μόλις στη Μεταπο-

λίτευση. Η πόλη διαιρούνταν σε έξι ενορίες και οι εφημέριοι συναγωνίζονταν σε κατεδαφίσεις και σε οικοδόμηση νέων ναών: Τέσσερις Μάρτυρες, Άη Γιώργης Πεταλιώτης κ.ά. Οι πιτσιρικάδες έπρεπε μεταξύ άλλων να υποστούν τη δοκιμασία του Κατηχητικού, από το οποίο εκείνα που προσδοκούσαμε ήταν η Κυριακάτικη παρέα με τους ομηλικούς και τα εικονίδια των Αγίων, με τα οποία μας αποχέριζαν οι καθηγήτες.

Στη συνέχεια πρόβαλα τη φωτογραφία του 1970, από το αρχείο του Μ. Αστρινού, την τραβηγμένη από το γιατί του δημαρχείου. Τον υπομνηματισμό της έκανε ο παριστάμενος Γιώργης Ξενάκης, που αναγνώρισε στα δεξιά πίσω από τον «Εσπερο» το σπιτάκι του λιμενεργάτη Νταγιάνου και στο κέντρο το εγκιβωτισμένο και πάντα απειλητικό Καμαράκι. Στα αριστερά μάς έδειξε το σπίτι των «καπελούδων», των αδελφών δηλαδή που είχαν το πωλητήριο τους στη Β. Καλλέργη, το καφενείο Σκούφογλου, τις Περβόλες του Μήτσου Γαλάνη και του Μανώλαρου, τον φούρνο και την οικογενειακή τους κατοικία, το μπακαλικάκι του Θεοδωρή Σκούφογλου, το τριώροφο του Χατζηαποστόλου κ.ά. Σταματάμε όμως εδώ για σήμερα, για να συνεχίσουμε την περιήγησή μας στο Ρέθυμνο της δεκαετίας του 1960 την επόμενη εβδομάδα.

Έφυγε ένας σημαντικός για την Κρήτη άνθρωπος

Προφ. Δρ. HAKKI BILGEHAN HAYATINI KAYBETTİ.

Όπως είχε την καλοσύνη να με πληροφορήσει ο φίλος Θανάσης Τσίμης, πρόσφατα έφυγε από τη ζωή ένας σημαντικός για την Κρήτη άνθρωπος. Παραθέτω την ανακοίνωση του Ιδρύματος Ανταλλαγέντων Λοζάνης, οργανισμού αντίστοιχου του δικού μας Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. «Χάσαμε τον δάσκαλό μας, τον πρώην πρόεδμο του πανεπιστημίου του Αιγαίου Σμύρνης τον Δρ. Hakki Bilgehan (Χακκί Μπιλγκεχαν). Ο σεβασμιότατος γέροντάς μας, με καταγωγή από το Ηράκλειο της Κρήτης, γεννήθηκε το 1926. Η σορός του θα ταφεί στο νεκροταφείο του Μπουτζά την Παρασκευή 12 Μαΐου μετά την απογευματινή προσευχή στο Τέμενος της Θεολογικής Σχολής Χατάι. Τα συλλυπητήριά μας στην οικογένεια, τους συγγενείς, τους αγαπημένους του, την ιατρική κοινότητα, την κρητική και την κοινότητα των ανταλλαγέντων. Αναπαύσου εν ειρήνη.

Dr. Hakki Bilgehan

στα τουρκικά «Ερωτόκριτος - Ένα Κρητικό έπος», «Κρήτη και Τουρκοκρητικοί» και «Κρητικό Λεξικό» που εκδόθηκαν από τις Εκδόσεις του Ιδρύματος Ανταλλαγέντων Λοζάνης είναι μερικά μόνο από τα έργα του με θέμα την Κρήτη. Θα τον θυμόμαστε με σεβασμό και νοσταλγία». Με τη σειρά μου προσθέτω ότι οι αναγνώστες μπορούν να σχηματίσουν μια πρώτη εικόνα για την προσφορά του στην Κρήτη φυλλομετρώντας τη δεύτερη έκδοση του βιβλίου του Βασιλή Ορφανού «Τουρκικά δάνεια στα Ελληνικά της Κρήτης». Και να αναλογιστούν, όπως εγώ, πόσο σημαντικοί άνθρωποι φεύγουν χωρίς ο θάνατός τους να γίνεται καν γνωστός στον μικρόκοσμό μας...

Παγκόσμια ημέρα μουσείων

Παγκόσμια ημέρα μουσείων η χεσινή και δύο από τα μουσεία του Ρεθύμνου πραγματοποιήσαν τις εκδηλώσεις τους, για παιδιά και ενήλικες. Τόσο το Αρχαιολογικό μουσείο όσο και το Παλαιοντολογικό μας έδωσαν την ευκαιρία όχι μόνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ξεναγήσεων αλλά και ομιλιών, από την Αναστασία Τζιγκουνάκη, τη Βασιλή Σιμιτζή και τον Χαράλαμπο Φασουλά. Δυστυχώς τα άλλα μουσεία. Σύγχρονες Τέχνες, Λαογραφικό, Σχολικό και όλα τα επαρχιακά απουσίασαν από τον εορτασμό. Προσωπικά θυμάμαι εκείνον του 2019, όπου τρία μουσεία, Λαογραφικό, Αρχαιολογικό και Σχολικό, συνεργαστήκαμε και διοργανώσαμε κοινή εκδήλωση. Είχα εισηγηθεί τότε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Σχολικού μουσείου «Γράφοντας και καλλιγραφώντας», το οποίο ελπίζω να καταφέρω να παρουσιάσω σε προσεχείς «Αναδιφώσεις».

Παγκόσμια ημέρα μουσείων η χεσινή και δύο από τα μουσεία του Ρεθύμνου πραγματοποιήσαν τις εκδηλώσεις τους, για παιδιά και ενήλικες. Τόσο το Αρχαιολογικό μουσείο όσο και το Παλαιοντολογικό μας έδωσαν την ευκαιρία όχι μόνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ξεναγήσεων αλλά και ομιλιών, από την Αναστασία Τζιγκουνάκη, τη Βασιλή Σιμιτζή και τον Χαράλαμπο Φασουλά. Δυστυχώς τα άλλα μουσεία. Σύγχρονες Τέχνες, Λαογραφικό, Σχολικό και όλα τα επαρχιακά απουσίασαν από τον εορτασμό. Προσωπικά θυμάμαι εκείνον του 2019, όπου τρία μουσεία, Λαογραφικό, Αρχαιολογικό και Σχολικό, συνεργαστήκαμε και διοργανώσαμε κοινή εκδήλωση. Είχα εισηγηθεί τότε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Σχολικού μουσείου «Γράφοντας και καλλιγραφώντας», το οποίο ελπίζω να καταφέρω να παρουσιάσω σε προσεχείς «Αναδιφώσεις».